

MISSAKIT RY
Annankatu 16 B 28
00120 Helsinki

HUOMAUTUKSIA PERHEEN SISÄISEN LÄHESTYMISKIELLON LAKIEHDOTUKSEEN Perheen sisäinen lähestymiskielto –työryhmän mietintö

Lain tavoitteen todettiin olevan hyvän, sillä sen tarkoituksena on ehkäistä perheväkivaltaa ja suojata väkivallan kohteeksi joutuneita henkilöitä väkivallan jatkumiselta.

Havaittuja ongelmia ja kysymyksiä Perheen sisäisestä lähestymiskiellosta:

1) Kysymys tutkinnasta

Esitutkinnassa rikoksesta epäiltyä ihmistä kohdellaan syyttömänä. Esitutkinnassa selvitetään, mikä on henkilön osuus tapahtuneeseen rikokseen, ja onko rikosta tapahtunut. Esitutkinta on osa kansalaisten oikeusturvaa. Perheen sisäisen lähestymiskiellon tullessa voimaan vaikuttaa esitutkinta jäävän pois. Työryhmän mietinnössä puhutaan eri yhteyksissä siitä, miten tavoitteena on lain nopea soveltaminen. Mietinnössä ei selvitetä, miten kieltoon asetettavaa henkilöä kuultaisiin asiassa ennen lähestymiskiellon toimeenpanoa. Lain toimeenpano edellyttää objektiivisuutta, kuten mietinnössäkin todetaan, mutta ei tuoda vakuuttavasti esiin, miten tämä objektiivisuus varmistetaan.

Miten suojattavaan henkilöön kohdistuva uhka määritellään ja mitataan? Tämä esitutkintaan kuuluva kysymys on erityisen tärkeä kansalaisten oikeusturvan kannalta. Myös lastensuojelullisessa ja perheoikeudellisessa mielessä kiellon määräämisen edellytyksiin tulisi kiinnittää lisää huomiota. Käytännössä lain suomia mahdollisuuksia voidaan käyttää myös perheen sisäisten huoltajuus ja lapsen asuinpaikkaa koskevien ristiriitojen ratkaisussa. Mietinnössä todetaan esityksen taloudellisista ja organisatorisista vaikutuksista mm., että kiellon valvominen työllistäisi poliisia. Olisi huomioitava, että oikeusturvan kannalta tärkeän tutkinnankin tulisi työllistää poliisia perheen sisäisen lähestymiskiellon tullessa voimaan. Myös tutkintatyöhön tarvittaneen lisäresursseja.

2) Kiellon määräämisen edellytykset (s. 22)

Kohdassa määritellään, miten perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisen edellytykset poikkeaisivat tavallisen lähestymiskiellon määräämisen edellytyksistä. Ensiksikin ”kielto voitaisiin määrätä ainoastaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai uhan torjumiseksi, ei sen sijaan silloin, kun kysymys on rauhaan kohdistuvasta rikoksesta tai häirinnästä. Toiseksi perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen edellyttäisi korkeampaa todennäköisyyttä siitä, että kiellon määräämättä jättäminen johtaisi edellä tarkoitettuun rikokseen.” Edelleen tekstissä todetaan seuraavasti: ”Kiellon määrääminen ei edellyttäisi, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, olisi tehnyt kiellolla suojattavaan henkilöön kohdistuvan rikoksen.” Edelliset mietinnön kohdat herättävät kysymyksiä siitä, miten ”korkea todennäköisyys” varmennetaan?

3) Parantuisiko tasa-arvo?

Mietinnössä todetaan sivulla 20, luku 4.1 Yleistä, seuraavasti: ”Esityksellä parannettaisiin osaltaan myös sukupuolten ja ikäryhmien välistä tasa-arvoa. Perheväkivallan uhri on yleensä nainen ja tekijä mies. Kolme neljästä naiseen kohdistuvan väkivallan tekijästä on uhrin nykyinen tai entinen kumppani, poikaystävä tai avo- tai aviopuoliso. Perheväkivallan uhreja on kaiken

ikäisten, koulutukseltaan ja etniseltä taustaltaan erilaisten naisten joukossa. Perheväkivalta vaikuttaa aina myös lapsiin....” Edellinen kuvaa hyvin sitä, kuinka lain tarkoitus on suojella naista ja lasta miehen tekemältä väkivallalta. Kuvaus tuo esiin myös sen, että lain ajatellaan edistävän sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tällainen näkemys on kuitenkin uhka todelliselle tasa-arvolle. Yksilötasolla myös väkivallan kohteeksi joutuvalla miehellä tulisi olla oikeus samaan oikeudelliseen turvaan kuin naisella. On ristiriitaista, että lakiehdotuksessa puhutaan tekijästä ja uhrista, mutta lain perusteluissa puhutaan naisesta uhrina ja miehestä tekijänä. Tällainen lainvalmistelu luo laille pohjaa ajattelulle, jonka mukaan lakia sovellettaisiin vain miehiin, vain tilanteissa, joissa mies on väkivallantekijänä. Tämä herättää kysymyksen, heikentääkö tämä tasa-arvon mukaista ajattelua esimerkiksi poliisikunnassa. Näillä perusteluilla lakia ei nähdä tasa-arvoa parantavaksi; tasa-arvoa laki edistää silloin, jos se pystyy suojaamaan nykyistä paremmin väkivallan kohteeksi joutuvaa henkilöä väkivallalta yhtä hyvin väkivallan uhatessa aina, riippumatta siitä, mitä sukupuolta ovat tekijä ja uhri. Muutoin lain mahdollinen ”preventiivinen” merkitys jää osittain toteutumatta, ellei lakia todella ole tarkoitettukaan koskemaan molempia sukupuolia.

4) Yhteiselämän lopettamista koskevat lait.

Lain perusteluissa ei ole selvitetty, miksi yhteiselämän lopettamista koskevat lait eivät ole olleet riittäviä keinoja suojaamaan väkivallan kohteeksi joutunutta perheenjäsentä. Niiden sisältö kuitenkin vaikuttaa hyvin samanlaiselta, kuin perheen sisäisen lähestymiskiellon.

5) Lasten tapaamisoikeudet ja huolto

Mietinnön ”yksityiskohtaisissa perusteluissa” (s. 38) todetaan, että ”kiellon määrääminen ei vaikuttaisi kiellolla suojattavan ja kieltoon määrätyn henkilön yhteisten lasten huoltoon tai tapaamisoikeuteen. Vanhempien tulisi pyrkiä sopimaan lasten asumisesta ja tapaamisesta kiellon voimassaoloaikana”. Tässä kohtaa lakiehdotuksen perustelut ja lakiehdotuksen varsinainen sisältö tuntuvat keskenään ristiriitaisilta. Ristiriitaista on se, että lakiehdotuksen perusteluissa pidetään mahdollisena, että lasten vanhemmat sopivat keskustelemalla tapaamisista tilanteessa, jossa heidän välisensä yhteydenpito on todettu niin uhkaavaksi, että se on lailla kielletty.

Todennäköisempää on, että todellisuudessa laki perheen sisäisestä lähestymiskiellosta tulisi vaikuttamaan voimakkaasti kieltoon määrätyn henkilön ja hänen lastensa huoltoon ja tapaamisoikeuteen. Laki perheen sisäisestä lähestymiskiellosta estäisi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetyn lain 2§ ja 10§ toteutumisen sekä luo saman lain 5§:n mukaisen poikkeuksellisen tilanteen.

Käytännön sosiaalityön kokemus ei tue lakiehdotuksen oletusta siitä, että vanhemmat voisivat edelleen kiellon ollessa voimassa sopia lapsen tapaamisista ja huollosta lapsen edun mukaisella tavalla. Esimerkiksi kohdassa kiellon sisältö (s. 22) todetaan, että ”kielto ei koskisi yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja jotka ovat ilmeisen tarpeellisia.”

Lakiehdotuksesta ei selviä, miten tällaiset asialliset yhteydenotot erotetaan epäasiallisista, ja kuka tämän erottelun tekee.

On tavallista, että vanhemmat eivät keskinäisten ristiriitojensa vuoksi pysty erotilanteessa näkemään vastapuolena olevan vanhemman merkitystä lasten edun kannalta lainkaan tärkeänä. Väkivallan ollessa ristiriitojen taustalla on tällainen tilanne erittäin todennäköinen.

Lähestymiskiellon aikana kiellon kohteena olevan vanhemman ja hänen lapsensa yhteys käytännöllisesti katsoen katkeaa ainakin lähestymiskiellon keston ajaksi, mahdollisesti pidemmäksikin aikaa, ehkä pysyvästi, riippuen monista yksilöllisistä asioista vaikuttavista seikoista (lasten ikä, suojattavan vanhemman halukkuus huolehtia tapaamisista, lähestymiskiellon pituus, kiellon kohteena olevan asunnottomuus ja muu sosiaalinen tilanne jne.) Käytännössä perheen sisäinen lähestymiskiello usein johtaa pariskunnan lopulliseen eroon, jolloin myös lasten huolto ja asuinpaikka halutaan määritellä uudelleen. On selvää, että kieltoon tuomitun henkilön mahdollisuudet vaikuttaa näihin asioihin ovat tällöin vähäiset (tämä on käytännön sosiaalityötä nähneelle päivänselvä fakta). Juuri tässä on yksi tärkeä syy siihen, miksi lähestymiskiellon perusteiden tutkiminen on hyvin tärkeää; lain toimeenpano ulottuu monin tavoin tulevaisuuteen.

Lastensuojelulain 25§:ssä on säädetty mahdollisuudesta rajoittaa vanhemman ja sijaishuoltoon määrätyn lapsen välistä yhteydenpitoa. Ratkaisevaa on lapsen etu lakia sovellettaessa. Jos on lastensuojelullisesti perusteltua ajatella, että vanhemman yhteydenpito lapseen on lapsen tervettä kehitystä ja kasvua vaarantavaa, voidaan sosiaaliviranomaisen päätöksellä yhteydenpitoa rajoittaa. Sosiaalilautakuntien päätöksenteossa yhteydenpidon rajoittamista pidetään poikkeuksellisen voimakkaana lastensuojelullisena toimenpiteenä ja puuttumisena lapsen ja vanhemman suhteeseen. Kyseiset perustelut arvioidaan kussakin yksittäistapauksessa erikseen. On huomattavaa, että perheen sisäisen lähestymiskiellon soveltamisessa tullaan myös rajoittamaan lapsen ja vanhemman välistä yhteydenpitoa, mutta niin ettei rajoittamisen perustelua ole tutkittu sosiaaliviranomaisten toimesta yksilöllisesti ja lapsen edun kannalta. Perheen sisäistä lähestymiskiellotakia sovellettaessa ei erotella yksilöllisesti sitä, milloin vanhemman ja lapsen yhteydenpito tulee väkivallan uhan, tai väkivallan aiheuttaman psyykkisen vaikutuksen vuoksi rajoittaa. Se vaikuttaa kaikkiin kieltoon määrättyjen vanhempien ja heidän lastensa suhteisiin erittelemättä yhteydenpidon rajoittamisen perusteita. Käytännössä lain seuraukset olisivat yhteydenpitoa ajatellen vielä voimakkaammat kuin Lsl 25§:n, sillä lähestymiskiellon kesto on pidempi ja sen perustana on ainoastaan suojattavan vanhemman näkemys. Vanhempien välillä voidaan olettaa myös olevan eturistiriidan, mikä on myös huomioitava asia, kun näiden näkemysten painoarvoa punnitaan. Tämä eturistiriita voisi olla esim. kysymys lasten huollosta eron jälkeen.

On huomattava, että lastensuojelun sosiaalityö on laaja-alaiseen ammatilliseen kokemukseen perustuva järjestelmä, jossa lasten etua ei määritetä yhdestä, vaan useasta tiedonlähteestä käsin. Perheen sisäinen lähestymiskiello vaikuttaa lasten oikeuksien ja –suojausalueella, mutta ei osoita monitahoisia keinoja väkivallan uhan ja perheen kokonaistilanteen arvioimiseksi. Esimerkki mielenterveydellisten kysymysten piiristä: uhan kokeminen erilaisissa paranoidisissa häiriöissä on tavallinen ilmiö. Usein uhka koetaan läheisten taholta (vanhempien, aviopuolison, lasten) tulevaksi. Lain soveltamiseen tulisi tästä näkökulmasta katsoen kytkeä mielenterveydellinen asiantuntemus, jotta voitaisiin ehkäistä se, että perheestä poistettaisiin mahdollisesti terve vanhempi, joka kannattelee lasten tervettä kehitystä perheessä olennaisella tavalla (lain soveltaminenhan tulee kyseeseen koetun uhan perusteella).

6) Väliaikainen lähestymiskiello

Kiellon kohteen kannalta ei ole merkitystä sillä onko hän väliaikaisen vai käräjäoikeuden määräämän lähestymiskiellon alaisena. Lain vaikutus hänen elämässään on samankaltainen molemmissa tapauksissa. Luottamusta lain toimivuuteen ei herätä tieto siitä, että on tapauksia, joissa väliaikainen lähestymiskiello on ollut voimassa kauemmin kuin on lähestymiskiellon lainmukainen enimmäiskesto. Aikaraja on väliaikaisen lähestymiskiellon tärkeä lisäys, mutta huolta herättää myös se, vaarantuuko kansalaisten oikeusturva väliaikaisten päätösten myötä. Tähän kohtaan, kuten kaikkiin lain toteuttamisen ongelmiin liittyy kysymys lain soveltamisen perusteiden tutkinnasta.

7) Vuokranmaksuvelvoite

On vaikea ymmärtää perustelua sille että asunnostaan kuukausiksi poistettava henkilö olisi vuokranmaksuvelvollinen asuntoon, jossa hänellä ei olisi tosiasiallista oikeutta asua, jos kohdassa tarkoitetaan jotain muuta, mitä on säädetty aviopuolisoiden ja huoltajien elatusvelvollisuudesta. Mietinnössä (s. 38) esitetyssä muodossa kiellon kohteeksi joutuvalla henkilöltä poistuisi esim. oikeus vuokrasuhteen irtisanomiseen vuokrasuhteen irtisanomisesta säädetyllä tavalla. Kiellon kohteena oleva henkilö saattaisi joutua myös kohtuuttomaan taloudelliseen tilanteeseen joutuessaan maksamaan kahden asunnon asumiskustannuksia. Herää kysymys, onko tässä lain kohdassa haettu lakiin rangaistuksen kaltaista lisämerkitystä.

8) Muita huomautuksia ja kysymyksiä

Ajatus että lähestymiskiello ei koskisi molempia osapuolia on epä johdonmukainen (s. 21) lain tarkoituksen kanssa. Tarvitaanko lähestymiskielloa, jos toinen voi pitää yhteyttä lähestymiskiellossa olevaan henkilöön? Voiko kiellolla suojattavan henkilön yhteydenotto kiellon kohteena olevaan henkilöön johtaa kiellon kohteena olevan henkilön vangitsemiseen?

Lain taustaksi esitetyt tutkimustulokset, jotka koskevat lähisuhdeväkivaltaa, koskevat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. (esim. tilastokeskuksen tutkimus 1998). Onko muita tutkimuksia, joita voisi hyödyntää lain valmistelussa?

Lopuksi

Yleistä mietinnöstä: Lain yleisperustelut ja varsinaisen lakiehdotuksen yhteys jää paikoin epäselväksi. Perusteluissa annetaan suosituksia ohjeen omaisesti huomioimatta sitä, että lain soveltamisen alaisessa tilanteessa ohjeiden mukainen toiminta ei ole käytännössä mahdollista. Lain soveltamisen vaikutukset kiellon kohteena olevan henkilön elämään ovat suuret. Käytännössä henkilö joutuu (ainakin pääkaupunkiseudulla) asunnottomaksi. Taloudelliset rasitukset ovat suuret. Lasten suhde kiellon kohteena olevaan henkilöön katkeaa. Olisi toivottavaa, että näitä lain vaikutuksia mietittäisiin suhteessa rikosoikeudelliseen rangaistusasteikkoon. Tällöin perheen sisäinen lähestymiskieltolaki –ehdotus voisi saavuttaa lain soveltamisen ja sen edellytysten tutkimuksen osalta sellaista painoarvoa, joka turvaisi, että lain henki todella toteutuu, kun lakia sovelletaan. Laki voisi lisätä väkivallan kohteeksi joutuneen ihmisen yhteiskunnallista suojaa, ilman että kenenkään oikeusturva vaarantuisi. Vahingoittamispyrkimys inhimillisissä suhteissa on sukupuolesta riippumaton ilmiö, myös erilaisia lain suomia reittejä voidaan hyödyntää tällaisten pyrkimysten toteuttamisessa. Lain vaikutukset ovat niin raskaat, että pienikin mahdollisuus mielivaltaiseen lain soveltamiseen yksittäistapauksissa olisi pystyttävä torjumaan jo lain valmistelussa. Jos laki astuu voimaan, olisi toivottavaa, että sen vaikutuksia alkaisi tutkia tieteellinen ja riippumattoman tutkimusyhteisö, jotta kaikki lain soveltamisen seuraukset tulisivat tietoon kokonaisvaltaisesti, kaikki lain soveltamisen piiriin kuuluvat henkilöt huomioiden.

Helsingissä 26.3.2001

Miessakit ry

Kyselyihin vastaa työryhmän sihteeri puh. 09-6126 6217